

At slippe væk fra lyset

Mørket er blevet moderne – både som en front i opgøret mellem land og by og som turistattraktion. Mens Møn forsøger at blive det første sted i Skandinavien, der har papir på at have en 'stjernehimmel af særegen kvalitet', forsøger en række kulturprojekter at føre danskerne ud i det mørke, som for mange er blevet en sjældenhed

Af Elisabeth Skou Pedersen

L yserøde striber tegner sig på himlen over Københavns Nordvestkvarter. Klokken er 16.32, og det er tusmørke, men når jeg googler 'solnedgang' på min telefon, står der, at solen gik ned for et kvarter siden. »Det bliver faktisk aldrig helt mørkt,« fortæller Sara Troense fra kunstnergruppen Myrkr, som jeg møder for at gå en lydvandring i mørket.

Og ganske rigtigt. Selvom mørket tætnes, mens vi bevæger os gennem kvarteret omkring Utterslev Mose med høretelefoner i ørerne, så skinner gadelygterne så skarpt, at træerne kaster skygger og vandpytter giver genskin. En flok gæs aftegner sig mod den blålige himmel: Byens lys hænger ved.

Sara Troense er radiodokumenta-

rist, og sammen med billedkunstner Alaya Riefenthal og musiker Jullie Hjetland udgør hun gruppen Myrkr, der undersøger mørket »i mødet mellem kunst, videnskab og hverdags erfaringer«.

Selv her på de nordlige breddegrader, hvor vinternatten varer op til 17 timer, er mørket nemlig blevet svært at få øje på. Det skyldes ikke mindst lysforurening, som især er udredt i de voksende byer – også på verdensplan: cirka 80 procent af verdens befolkning lever i lysforurenede områder, og i Europa gælder det omkring 60 procent.

Det mørke Jylland

Når Myrkr og andre kulturprojekter i dag dyrker nattemørket, så kan det ses som udtryk for et opgør med forholdet mellem by og provins.

Det siger Tina Louise Sørensen, der skriver ph.d. på Aarhus Univer-

sitet om kulturelle repræsentationer af provinsen.

»I virkeligheden er det paradoksalt at beskæftige sig med mørke, når man forsøger at skabe nye billeder af provinsen,« siger hun. »Kulturhistorisk er mørket blevet brugt som marginaliserende betegnelse om provinsen – f.eks. i udtrykket 'det mørke Jylland'. Klicheen stammer helt tilbage fra Henry Morton Stanleys *Through the Dark Continent* (om hans opdagelsesrejser i Afrika, red.): Det uciviliserede, provinsen, det ikke-urbane er tæt forbundet med mørke som noget negativt og kulturelt tilbagestående.«

Men nu er mørket ved at trænge ind både i litteraturen og fotografiet. Og ved at dyrke mørket som sanselig ressource udfordrer kunsten ikke bare de negative forestillinger, men også Morten Korch-idyllens skildring af den danske provins som et evigt sommerland, mener Tina Louise Sørensen, der bl.a. har forsket i fotografen Carsten Ingemanns arbejde med provinsens mørke som æstetisk rum. Hans værk har paralleller i andre fotografiske mørkeprojekter af bl.a. Astrid Kruse Jensen og af Bettina Camilla Vestergaard.

Mørket som oplevelsesøkonomi

Når nattemørket er blevet moderne, så sker det som et modtræk til byens lys.

»Mørket er blevet en sjældenhed,« fortæller Tina Louise Sørensen. »Lige så vel som vi i denne globale og antropocæne tidsalder begynder at interessere os for det lokale og den uberørte natur, så er det klart, at det oprindelige mørke – noget som kan give os en anden og mere autentisk sanseerfaring – pludselig får en værdi.«

Den værdi afspejler sig ikke kun i et kunstnerisk eller æstetisk potentiale, som f.eks. det, de fotografiske projekter dyrker, men også i en oplevelsesøkonomisk ressource: Det er Myrkr's lydvandring et eksempel på. Og ideen om mørket som en oplevelse, der er et marked for, afspejler muligvis en global tendens.

»Den internationale organisation Dark-Sky Association har fået mange nye medlemmer i USA og Europa. Det er selvfølgelig, fordi mørket bliver truet, og nogle mener, at vi skal have steder, hvor vi stadig kan se Mælkevejen uden lysforurening,« siger Tina Louise Sørensen.

»Der er kommet en økonomi i det: Man kan sælge mørket som en oplevelse.«

International Dark-Sky Association uddeler certificeringer til områder og turistmål med minimal lysforurening, og fra 2014 til 2015 steg antallet af årlige udnævnelser fra 13 til 17. Ifølge foreningens hjemmeside bidrager en udnævnelse som såkaldt

Dark Sky Park positivt til stedets synlighed og lokaløkonomi, f.eks. ved at fremme såkaldt 'økoturisme' og ved at appellere til amatørastrofotografer.

Og det virker – i hvert fald ifølge en rapport udarbejdet for den skotske skovkommission, som viste, at 77 procent af de adspurgte 35 overnatningssteder omkring Galloway Forest Park oplevede en stigning i antallet af overnatninger, efter at området fik status af Dark Sky Park.

På Møn indsendte man i efteråret en ansøgning om Dark Sky-certificering. Initiativet ligger i forlængelse af Vordingborg Kommunes ansøgning til UNESCO om at inkludere Møn i organisationens biosfære-program. Under overskriften »Man and Biosphere« fremhæver UNESCO en række steder, der gør en særlig indsats for at bevare biodiversitet og skabe bæredygtig udvikling. Kommunen fremhæver netop nattemørket som en central del af biosfære-projektet, der skal fremme turisme og handelsliv på øerne, og i projektbeskrivelsen tegnes en vision for Møn og den mindre nabo-ø Nyord som »Et ø-rige mellem storbyerne Hamborg, København og Malmø, hvor man kan komme tæt på naturens kræfter og en storslået stjernehimmel.«

Vi vil det autentiske

Der findes allerede ét sted i Danmark, hvor nattemørket er fredet, nemlig

Her kan man mærke mørket

Mørkeaktivister

Myrkr er det oldnordiske ord for mørke, og radiodokumentarist Sara Troense, billedkunstner Alaya Riefenstahl og musiker Jullie Hjetland har siden 2015 undersøgt mørkets betydning for den nordiske identitet gennem installationer, lydvandring og events. F.eks. ved at genoplive den gamle nordiske tradition for mørkning, en rituel markering af tusmørket, i Dome of Visions i København. På lydvandringen fortæller den danske shaman Annette Høst bl.a. om, hvordan en natskyggeplante har beordret hende aldrig at tale ondt om mørket, koret IKI improviserer stemningsfuldt, og du kan høre en jordemoder beskrive den nyfødtes første møde med elektrisk lys.

Stjernekyggeri på Møn

Møn er et af de steder i Danmark, hvor man stadig kan se Mælkevejen klart, og det vil øen nu have papir på. Vordingborg Kommune og en gruppe med amatør-astronom Tom Axelsen i spidsen sendte i 2016 en officiel ansøgning til International Dark Sky Association om at få Møn og Nyord anerkendt som såkaldt Dark Sky Park. Den titel er allerede tilfaldet en række steder i bl.a. USA – steder, der udmærker sig ved en »stjernehimme af særegen kvalitet,« som det hedder. Hvis ansøgningen går igennem, bliver Møn og Nyord den første Dark Sky Park i Skandinavien. Hvis du har lyst til at kigge mønske stjerner, så kan du f.eks. tjekke ind på et af de overnatningssteder, der har fået udmærkelse for at reducere lokal lysforurening. Øens nattemørke, dyreliv og stjerner kan også udforskes til en række arrangementer fra april til oktober.

Udkantsfotografi

Kornede kreaturer, hvis øjne er lysende reflekser. Grå birkestammer på kulsort baggrund. En mørklagt bondegård, der akkurat kan anes gennem disen. Det er svært at se detaljerne i Carsten Ingemanns fotografier i serien *Mørke* (som billedet her på siden er fra). Som del af den kollektive fotoudstilling om Danmarks udkantsområder, *Uden for myldretid* (2013), besøgte fotografen Danmarks geografiske yderpunkter – Skagen, Bornholm, Lolland-Falster og Blåvand – for at afbilde natur og småbyer med et minimum af lys. Et paradoksal greb, som Tina Louise Sørensen, der skriver ph.d. på Aarhus Universitet om kulturelle repræsentationer af provinsen, forklarer, eftersom fotografi egentlig betyder 'at tegne med lys'. »Det er helt hverdagslige provinsmotiver, han fotograferer,« siger hun. »Men fordi vi ser det indhyllet i mørke, ser det på en og samme tid meget velkendt og meget fremmed ud.«

Litterært nattesyn

»Nu mørkner Vindens Stemme/og Sol er ikke hjemme,/og Dag bli'r stadig mindre,/en Drøm i Nattens Indre.« Thøger Larsens digt »Vintersolhverv« (1920) er trykt midt i Josefine Klougarts nyeste roman, *New Forest*. En bog, der i øvrigt er indpakket i grynet nattefotografi af en granskov. Nordens ekstreme skift mellem lys og mørke sætter en ramme for fortællerens indre liv, og under vintersolhvervet opfører en gruppe børn bl.a. en foruroligende performance, hvor de ofrer en dreng »for at solen skal vende tilbage.« Også i forgængeren *Om mørke* (2013) udfolder Klougart et trænet nattesyn: bogen er en øvelse i at skelne verdens genstande gennem synssansen ikke ulig det, man kan opleve i et pludseligt mørke. Og så dyrker den alle mørkets metaforiske dimensioner: død, undergang og tomheden i det uendelige univers.

elpe

Carsten Ingemanns billeder af mørke fanger steder, dyr og objekter, der til dagligdags ikke gør meget væsen af sig, men fremstår helt anderledes fremmedartet om natten, her køer. Foto fra serien 'Mørke: Carsten Ingemann

omkring Brorfelde Observatorium på Sjælland, og ifølge Tina Louise Sørensen får oplevelser i nattemørket netop en appel, fordi vi som modtræk til byens stramme og rationelt definerede rum drages mod drømmen om en mere sanselig tilværelse på naturens præmisser.

»Fordi vi i højere grad lever i byen, og fordi vores dag er struktureret på den samme måde hele året, indretter vi jo ikke vores hverdag og år efter mørke og lys længere,« siger hun.

»Vi er kommet ud af trit med den naturlige, cykliske levevis. Hvorfor ser vi *Bonderøven*, hvorfor vil vi ud at lave mørkevandring? Det er fordi, vi vil tilbage til noget autentisk.«

Natten blev afskaffet

Men hvad er det så for en tilstand, vi søger tilbage til?

Engang var nattemørket uundgåeligt, og det var langt fra kun en fordel. Det forklarer historiker Poul Duedahl fra Aalborg Universitet, som er redaktør af bogen *Nattens Gerninger* (2015), der skildrer tiden op til det, han kalder 'nattens afskaffelse' i vestlig kultur.

Skiftet skete med indførelsen af først gasbelysning i begyndelsen af 1800-tallet og siden elektrisk lys både inde og ude. Før var mørket et vilkår, fra solen gik ned, til den stod op: Enten måtte man lære at udføre

sit arbejde i blinde, eller også måtte man samles indendøre i skæret af de ofte ildlugtende tællelys.

»Da natten havde sin storhedstid, blev alt lukket af: Man lukkede byporte, stængede døre derhjemme, fik kreaturer ind, satte sig indenfor i skumringen og tændte et tællelys,« siger Poul Duedahl.

»Det sociale område var inden for den lille kuppel af lys. Det er fundamentet for den moderne hygge.«

Når vi i dag opsøger mørket, er det netop, fordi vi har fået mulighed for at vælge det fra, forklarer Poul Duedahl. Natten er ikke længere et onde, men et tilvalg med sanseligt og oplevelsesøkonomisk potentiale. De positive kvaliteter, som f.eks. det intime fællesskab indendøre, bliver husket, mens det mere besværlige bliver glemt.

Til gengæld afspejler vores sprogbrug stadig en kulturelt overlejret idé om mørke som det onde og lys som det gode – en tankegang, som stammer helt tilbage fra Bibelens skabelsesberetning. I dag viser den sig, når politikere f.eks. taler om terrorisme som udtryk for 'mørkets kræfter'.

Byens lysforurening

»Mørke er ikke noget, vi særlig godt kan lide i vestlig kultur,« forklarer Sara Troense tilbage i Nordvest.

»Men tænk, hvis der faktisk lå vildt mange ressourcer i mørket?

Hvad sker der, når vi har en skærm i hovedet hele tiden, og når små børn aldrig oplever en stjernehimme, fordi de kun er i byer, hvor der er så lysforurennet som her? Pludselig er mørket glemt. Inden vi når dertil, kunne det være fedt at finde ud af, om der er noget, vi går glip af.«

At mørket tænkes som en nødvendighed, men glemt ressource, er karakteristisk for de nye kunst- og forskningsprojekter, der vender blikket ud i mørket. Ideerne er dog stadig spredt, forklarer Sara Troense: Derfor griber Myrkr emnet tværfagligt an – f.eks. ved at inddrage interviews med både en shaman, en arkitekt og en blind musiker, som dem vi lytter til på vores lydvandring i det nordvestlige tusmørke.

Til vandringerne skænker Myrkr også gerne en lille én for at vække andre sanser end synet, der fylder så meget i vores hverdag.

»Man tænker vinterhalvåret som en frygtelig ting, fordi vi har brug for sollys,« siger Sara Troense. »Men hvorfor ikke prøve at nyde, når der er helt mørkt, og dit syn kan slappe af?«